

m. G. 3.

Anmärkingar,

Rörande

Tufwors Affrödjande

Från

Hårdwalls-Angar,

Med *Phil. FAC.* samtycke wid Kongl. *Acad.* i ÅBO,

Under

Theol. Doctorens, Oecon. Professorens, Ledamörens af Kgl.
Wasa-Orden, Kgl. Wett. Akademien, Kgl. Wett. Societ. i U-
psala, samt Kgl. Sw. Patriotiska Sällskapet,

S e r r

P E H R K A L M S

Inseende,

för Lager-Kransen

Utgifne och Förswarade

af

DIDRIC JOHAN LOHMAN,

Norr-*Finne.*

3 Åbo Academies Öfre Läro-Rum, på wanlig tid för
middagen den 22. Decembr. 1774.

Å B O,

Tryckt hos JOHAN CHRISTOPHER FRENCKELL.

Kongl. Maj:t
Tro. Tjenare och Gendrich,
wäladle

Herr LORENTZ LOHMAN,

Min Guldaſte Sader.

Wid det jag för Almånbeten framlägger detta mitt *Academiska* Arbete, kan mig lägligare tillfålle aldrig årbjudas, at ådaga lägga en ålſtad Saders huldhet, och den wördnadsfulla årkånſla, ſom deremot i mit inre lågar. Min Guldaſte Saders emot mig årtedda otaliga och priſwårda wålgjerningar kan min matta penſna aldrig tilböriligen åſſildra, ån mindre befinner jag mig förmodgen, at i ſieſwa wårket dem kunna åſtjena.

Från de ſpådåſte åren år jag bleſwen med en mer ån Saders lig åmhet omſamnad, och har ålt ſedan rönt en oſpard mōda wid min wålfårds befråmjånde. Åttånkån åf ålt detta, upwåcker hos mig de glådåſte rōrelſer, til betygånde åf et tadſamt hjerta; up- tagen derfōre, min Guldaſte Sader, ſåſom et prof åf min barnſliga årkånſla, detta ringa arbete, det jag har den åran, at Eder upofra.

Himmelen bekrōne Eder med ålt godt, och låta Edra ånnu å- terſående ålderdomsdagar wara ſå många ſom ſålla, mig och mi- ne Kåre Syſkon til en hjertelig fågnåd; under hwilken ånſkan jag til bleka ſtoſtet framhårdar

Min Guldaſte Saders

Edmjulthdigſte Son
DIDR. JOH. LOHMAN.

Krono Befallningsmannen,
Ädle och Högåttade
Herr NILS GYLDEN,

En och
Kongl. Hof-Rätts Liquidations Commissarien,
Ädle och Högåttade

Herr HENRIC STRÖM,

Mine Högåttade Herrar Morbröder.

Til min synnerliga fågnad har änteligen den dagen upflarnat, då jag offentligen får äran at betygga den skyldiga tacksamhet jag hyser, för den myckna ynnest och godhet, hwarmed jag af Eder, mine Herrar, blifwit omsämnad.

Mitt sinne intages af de lifligaste pånslor, när jag efterfinnar de många prof af ädelmod och välvilja, jag, (ehuru oförtjent) fådt röna, i synnerhet då jag hade den förmån, at wistas i Edert hederwårda hus; hwaremot jag ej annat kan, än framte en upriktig och tacksam erlånsla. Til et wedermåle härå, har jag nu den äran at tilägna Eder desse få blad, hwarwid min önskan ernär sin fullbordan, om detta gunstigt uptages.

Sör öfrigit innesluter mig, i mine Herrars wårda åtancka, samt har äran förblifwa

Mine Högåttade Herrar Morbröders

Ödmjuktaste tjänare

DIDR. JOH. LOHMAN.

Kongl. Hof-Rätts Liquidations Commissarien,
Adle och Högåttade

**Herr LARS CONRAD
LOHMAN,**

Min Högåttade Broder.

Den margfalliga kärlek min Högåttade Broder för mig städse behagat hysa, bör ingalunda af mig med stilla tigande förbigås, utan är det mig en synnerlig fågnad, at jag nu, wid detta tilfället, får för det allmänna yttra, med hwad beständig tilgifwenhet, jag min Högåttade Broder dertöre är förbunden.

Det skal föröfrigit wara mig alltid högst om hjertat, at söka städse framte en upriktig erkänsla häraf. Förblifwer

Min Kjäreste Broders

Trogaste Bror
DIDR. JOH. LOHMAN.

§. 1.

Swad olägenhet Landmannen tillflyndas, då des ångar af Dufwors myckenhet göras obördige, finner hwar eftertänksam; ty härigenom förorsakas ej allenast en beswärlig slätter, utan man ernår äfwen ej den gräswäxt, som på jämna ångar står at winnas. All denna olägenhet kan dock en försiktig Hushållare förekomma, medelst tjenliga anstalters widtagande, näml. at antingen strart wid. deras tillväxt och bör an dem förhindra, eller ock, då de redan fått tillaga och föröka sig, medelst wise der till gjorde redskap och medel affkaffa. Så stor nytta man sig gör, medelst ångars skötsel och widmakthållande, så mycken skada tillfogar den sig, som derom ej sorgfällig är, häst erfarenheten intyggar, at åkren omöjeligen kan åga bestånd, så framt han ej af ången understödes. Jag wil derföre korteligen nämna et och annat sätt, hwilka eftertänksamme Hushållare brukat, at borttaga de öfverflödige och onyttige Dufwor på en hårdwalls ång, och göra den mera fruktbärande. Härwid utbeder mig Läsarens milda omdöme.

§. 2.

Ehuru mit systemål nu ej är, at omständeligen utföra orsaken til Dufwors första tillkomst och tilltagande, bör jag dock ej obemålt lämna, hwad til sakens utredande tyckes wara tjenligt. Dufwor som wåra på torra eller hårdwalls ångar, bära ganska litet gräs, och äro til utseendet något rundaktige och fullrige äfwantil, samt urkomma af åtskillige orsaker, såsom af alt hwad som förorsakar någon uphögning mera på det ena än på det andra stället, antingen af Jordens gifning, af Muls

moders gräfwande, eller at Erwin upkasta torfwoor, eller ock Myror draga i hop små högar omkring sina håt, eller af träns och buskars rötter, eller undar af pålar lämnade i jorden, eller wisa gräslog, som altid wära i Tufwoor, med mera; Hwilka uphögningar, ehuru de i början äro nog ringa och små, taga dock til anseentigen, när allahanda lätta saker, sem ligga lösa på marken, fring och til dem söras, hwaraf nödwändigt högder och ojämnheter mer och mer förorsakas.

§ 3.

En tufwig ång är antingen sådan, at tufwoorne stå på den glest, eller något ifrån hwarandra, och marken emellan tufwoorne är jämn och slät; eller är ången så full med tufwoor, at den ena är tätt mid den andra. I den förra händelsen kan åter wara den stilmad, at den jämna marken emellan tufwoorne, är anten ännu nog gräsbärande, eller är den med måha öfwerdragen, eller annors helt fattig på gräs. Man kan alltså ej på lika sätt bota alla förenämnde olägenheter. Är det långt emellan tufwoorne, och marken emellan dem någorlunda jämn och gräsbärande, så borttagas Tufwoorne på erdera af nedannämde sätt; men är marken emellan dem mycket mager, eller Tufwoorne öfwer hela ången helt tätt til hwarandra, med endast litet gräs emellan dem, men litet eller alsintet uppå dem, så är då det bästa, at med plog småningom, och alt som man hinner, upplöja hela ången; dock bör man, där Tufwoorne stå glest, förut borttaga dem på et af de nedanbessrefne sätt, och lägga dem i stora högar, at ligga et eller par år at rutna til mull, och så snart de äro bortskurne och i högar lagde, upplöja hela ången, bruka den rågra år til åker, på samma sätt, som med Lunder annors wänligt är, och sedan i sinom tid lägga dem til ång igen. Erfarenheten wisar, at ehuru en hårdwalls ång kan anten wara helt måslu-
pen, eller annors bära ganska ringa gräs, kan den dock hafwa djup och fet svart mylla under sig; men som dock gfwer in-
gen lönande gr swårt, innan den blifwit upplögd och omwänd,
och fått nyt tillfälle ot af luttan m. m. draga lika som ny kraft
til sig; ty jorden åskar ombyte.

§. 4.

Nu wil jag anföra flere sacc, som man betjenar sig af, at borttaga Tufwor. Några nyttia en järde es dertil gjerd Plog, som på bågge sidor är hwarf, eller ock en god Torf, lija, dem derige, om at bortskjåra. Beskrifning och ritning på sådane Tuf-Plogar finnes så i Kongl. Swenska Wetenskaps Academiens Handlingar för år 1744 p. 122. följ. 1752. p. 226. Baron BRAUNERS tankar om åker och ång, edit. 3. p. 186. som hos andra.

Detta Tufwornes bortskårande bör ske om sene Høsten, då Jorden af regn är mjuk, och dragarena hafwa bästa streckan, utom det, at Jorden på de öppna ställen, igenom vinteren och hölden, blir ännu lösare och får som ry kraft; de asfurne Tufwor lägges sedan i stora högar uppå hwarandra, och lämnas at så ligga 1. 2. å 3. år, tils de hunnit wäl förwandlas til mull, eller om ången ej är långt från Gården, föres de hem, och utbrändas med Bostapsgöddningen. Detta hemsförandet kan beqwämligast ske med första åkføre om høsten sent, innan de hunnit mycket frysa tilhoppa. De tjena då til en god gödsel på åkeren; deras ställen besås följande år med tjenliga höfrön, samt strös derpå glest med Hafra och kraitas ned. Hafran kommer straxt up, och ger skygd åt det groende gräset emot Solens hetta. En del plåga sticka uti Tufworne några årtier, hwarpå Swinen inlåtes, hwilka låckade af årterne, hafwa Tufworne öfwer ånda, som sedan i högar samlas; men detta sättet duger intet, ty Swinen göra ången aldeles osämn. Andre betjena sig at en wisk Jord, höfswel til Tufwornes asfaffande, i form ungefär som en sladd, dock nästan af lika längd och bred. Den föregående plankan går platt på Jorden, men den efter, gående är med et långs med brädden fast satt Järn slutt, stald. Då en Karl föc et par hästar för höfswelen, och en annan, gåendes efter, trycker på och häfwer ut den sturne jorden; således kanden Tuf wigaste ång åfwen med ganska ringa möda platt och jämngöras. Se Salanders Gårds-Fogde Instr. edit. 3. p. 280. Andra bruk, at med en hwarf

spade hugga Tufsworne i 2, 3, 4 eller flere delar, alt efter des storlek, och dymedelst borttaga Tufsworne, och göra ången jämn. Tufsworne lägges sedan i högar, på förenämnde sätt; andra åter, som med spada sålund i bortskära Tufsworne, kasta den under Tufsworne warande lösa Jorden kring ången, såsom en gödning, sedan, på det gräsvalen må bibehållas och göras jämn, stid-
 13 ves tilhepa de flide delar och pårampas. Men på detta sätt kan ej ången blifwa rått jämn, at förtiga det de nedlagde sty-
 ken af den gamla Tufswan, gifwa ganska ringa gräswårt. Jag har sedt en Landtman med mycken fördel nyttja, til Tufswors affskärande, en hwarf Järnknif, krökt åt ägg- sidan, af två alnars längd, fem tumms bredd, och half tums tjocklek, lik en hackelse knif; med en ring på ändan af tre tumms diameter, samt at derpå gjordt tre skift, af half alns längd, up åt något fröcker. Denne knif fästes nära wid Tufswan medelst en väle satt i ringen, som i jorden nedtryckes, då en Karl, hålft när Tufsworne af watn blifwit upblött, för knifwen omkring henne, nära wid Jorden, och således dem til stor myckenhet om dagen affskär. Dock är til märkandes, at detta wärktyg ej kan nytt-
 jas där Tufswan med någon buska är bewuxen, eller om i hen-
 ne någon sten skulle finnas, så framt detta förut ej med någon spade blifwit botadt.

§. 5.

Bland hwarjehanda medel, dem Hushållare nyttjadt wid Tufswors affskaffande, är ock det, som finnes infört i Kongl. Wetenskaps Academiens Handlingar för år 1742 pag. 188. och följande, deräst talas om en, som warit ägare af en sid-
 ländt och tufswig ång, hwaraf han högst årligen kunnat er-
 hålla 12 å 16 last, men som sedan funnit den utwäg, at berör-
 de ång i fyra lika delar affsilja, och med hwar del på olika sätt sörjara. Första delen, som tillika med de andra behörigen dikades, blef om wåren hackad, och jämn g'örd; wid slutet af Maji Månad lät han plöja och harfwa honom, sedan med Granis öfvertäcka, som tjugu dygn derefter brändes och med
 Haf-

Hafra besåddes. När nu denne Hafra war så lång, som wil varit gräs, aflögs den, och som hö torkades; fast den i torkningen nog förminskades, blef det dock et godt och wälsmakeligt foder för Kreaturen.

At denna ångs del blefwo sedan följande höst och wåhr Boskåpen ifrån stängde, på det de med trampning ej måtte skada den nyh förbättrade marken. Sommaren derefter blef wäl gräset godt, dock icke mycket, som deraf härörde, at gräsrötterna ännu icke sått binda, eller i tätthet skuta sig till samman; men de följande åren ersor han, det gräswårten anseentligen tiltog, alt som wäderleken sig fogadt.

Andra delen hackades, plögdes och hartwadades, samt sedan med hafra och höfrö besåddes, utan at hwarcken giöda eller bränna honom. Denne har Sommaren derpå frambragdt en ynnig årswårt, så at Jordägaren icke förgåfwes såg sig hafwa ned lagdt möda och kostnad.

Tredje delen bereddes på samma sätt som de twänne förra, dock giöddes wäl, och med Hafra samt Klöfwergräs, frö besåddes. Denne delen har tyckas wilja rå i ynnig gräswårt, men så har den första, som har blifwit bränd, sedan han fullkomligen blifwit rotad, icke gifwit denne efter i gräsbörd, utom det, at man genom bränning ej behöfwer befara, ången wara måfå och den deraf kommande plågenhet underkastad.

Fjerde delen undergiet icke någon plögning eller hackning, utan Tufworne blefwo med en dertil gjord Plog affturne, och sedan lagde i en hög med Ljung och Granris hwarstals at rutna; derpå såddes Hafra och Höfrö i skället, som tillika med gräset affkars. Denne del har åfwen framtedt en härlig gräswårt, ehuru hon ej så aldeles blifwit af måfå bepriad, i synnerhet deräst Tufworne warit. Denne idoge Landtman har af sin osparda möda skördadt en anseentlig nytta, i så måtto, at han af den giödda delen bekom största Höwårten, som besteg sig nästan mera, än han af hela denna omtalte ången til förene bekommit. Näst denne lönte honom den förbrände ångs-

Delen. sedan han fullkommeligen fått rota sig. Hwad de två andra delar beträffar, ägde den som i mid Höfvet varit besödd förrådet; dock war äfwen den sänre delen anseeligen förbättrad, i anseende til ångens förre beskaffenhet.

Til detta arbetet nyttjades en Plog, af en bandkaffe skapnad, 6 qvarter lång, 1 dito bred, samt af en tums tjocklek; å rygg sidan war gord en grepa som på en Spade, bögd utåt, hwari sattes en styrstake för Karlen, at hålla och styra Plogen med; på ändarne war knifwen rund, som stickes i slacklorne, och med et derut gordt Järn på slackelen, at fasthållas efter behag.

§. 6.

Det plågar nog ofta hända, då man med Höfrös säende wil göra de ställen på ången gräs-bärande, der man skurit bort Tusivorne, at liten eller alsingen gräswårt infianer sig derefter; detta förorsakas gemenligen då, på: en utan wal samla alla de Höfrön han finner på golf och botn af Lador, stallskullar, krubbor, hwaraf en del kunna vara sådana, som wårt på sankt ångar, en del onyttige blomster-frön, största delen torde ock ei vara ingen; hwad bördig gräswårt skall man wänta af sådane? Likaledes, om en ganska torr och brännande wäderlek infaller om Wären efter tienstige Höfröns säende, så at ock den tillika sådda Hafran borttorckas, som skulle gifwa skydd åt de spådt upkommande grässtånd. Eftertänksamma Hushållare, hafwa derföre sökt ersätta detta genom det de på sådane ställen, der Tusivorne blifwit bortskurde, planterat rötter af den så kallade Hwit- eller Öwicfrotten (*Triticum repens*;) denne är det wärsta och skadeligaste ogräs i Kryddgårdar, samt ofta på feta åkrar: den kan ock intet nöttigare användas, än då dess rötter borttränkas från Kryddgårdar och åkrar, och blir sålunda på de bärä ställen af ången utplanterad. En härlig och tät Höwårt uppkommer strart derefter; Boskapen åter detta mjuka och lena grässlåg ganska gärna; men den har den oönsketheten, at man ej i många år får frägda sig af dess

des frödigas wäxt på ångarne; den älsk v en fet och lös Jord-
 män; derföre växer den ock i bör an frödig på sådane ställen
 på ången, men så snart, efter 2 å 3 år, Jordmän på dylika
 ställen på ången blir hoppackad och hård, bärlar den alt mer
 och mer afstaga i sin frödighet, så at efter 5 å 6 år, finnes
 endast något enda stånd här och där, på de ställen, der den
 förut stådt så hårlig: andre växter, som af naturen hålla til
 godo en hård Jordmän, i sinna sig här, och sinåningom för-
 qwiswa Dwickroten. Bl man hafwa sådane ställen länge
 Gräs och foderbärande, så bör man med slit så dit sådane
 fodelslag, som i längre tider gör en frödig wäxt på dylika
 ställen: de se ero i sinnet af Gräslag följande: Ängs Kam-
 pe, Ängs Kasta, Rödhven, Fåltvæn, Fåltvætel, Betesgröe,
 Ängsgröe, Elåtergröe, Hundåring, Ängsvingel; och af Dia-
 delphia von Linné, Gåls arter (Lathyrus pratensis,) Mus-
 arter (Vicia Cracca), Trifolium hybridum, Rödwåvling,
 samt om man kan hafwa frön af Linnæi Höfrö (Medica
 falcata); Alt så frön af förenämde, bör man anten med slit
 låta samla dem, eller wara sorgfällig om, at når sådant Hö-
 föres hem, som til största delen består af en eller flera af fö-
 renämde, de då i Krubborna för Håstarne och Boskapen ned-
 fallande frön af desse med all slit samlas och förvaras, samt
 ej blandas med Gräsfrön, som komma från sankt eller odu-
 geliga ågar; desse sås om Våren på de ställen, der Tuf-
 wor blifwit horsturne Hösten förut: Hafra strös och där gles,
 samt, om någonfin gjörlig är sprides litet brunnen gödning li-
 kaledes på släcken. och frön nedkrattas med en Ryddgård's krotta,
 dock ej djupt; s. kaast gör man, om man först med gödning
 beströr på släcken, sår så Hafra gles, krattar Hafran ned, til
 ungefär twå fingers djup, sår så et eller flere slag af föregående
 Gräs eller Höfrö derpå, och harswar eller drager öfver med
 en En eller Bransis qvist, på det de se Frön ej må komma
 för djupt ned. På två å tre års tid derefter böra inga Krea-
 tur si påas hit at beta; ty släppes Kreaturen in, så göra de
 hål

Hål med sina fötter i den lösa Jorden, och tillika döda de spåda gräsen, utom det de med munnen uprycka dem med rötterna, hvi-
ka ej än sått taga wäl fäste i den lösa Jorden.

Min Kjäreste Bror!

Swad fågnad mig nu tillskyndes, då jag årfar
Min Bror lyckeligen hafwa genomgått, Aca-
demiska Lärdoms-profwen, och at Du således banat
Dig wäg, til wårda Lagrars skjördande, som til en
belöning följer, på alt Ditt bemödande, kunna desse
få rader ej tilböriligen afskiltra. Billigt lyck-önskar
jag Dig af upriktigt hjerta til åtnjutande, af det
Du sökt Dig til winna; Den Högste tildele Dig alt
godt, med hwilken önskan jag förblifwer Din

Trogaste Bror
ADOLPH ER. LOHMAN.